

Találkozó

A harmincas évek elején már gyülekezett a nemzedék, s figyeltük a látóhatárt: vajon létezik még szellemi haza? Jönnek fényjelek, akadnak társak, hogy valóban „szabadcsapattá” verődhessünk? Én Szombathelyről kaptam az első fényjelet, Bárdosi Németh János levelét, a Faludi Társaság meghívását. Náluk nyertem először pódiumot, és szólhattam közvetlenül az olvasókhöz. Két esztendő múlva azután Tamási Áronnal együtt hívtott meg Szombathely. Azóta csaknem fél század telt el, de még most is meleg források törnek fel bévül, mikor ezekre a régi napokra gondolok. Egy hét óta éjszakáról éjszakára újra-élem a visszahullámzó múltat, mindezt pedig Bárdosi Németh János új könyvének köszönhetem. Most hagyta el a sajtót, *Utak és útitársak* a címe.

Vajon mi varázsolta annyira széppé azokat a régi napokat? Elsősorban nyilván az emberek. Bárdosi Németh János a paraszti szívósság és a városi kulturáltság megtestesítője. Vasi keménység és izzó lírai légység. Furcsa fogalom az utóbbi? Úgy lehet, de a költői eredetiség eleinte mindig furcsaságnak tetszik. Nem hivalkodott, tudta, mit hoz a népből, de azt is, hogy mit kell teremtenie ebből. Azután Pável Ágoston, ő fordította magyarra a szlovén Čankar regényeit, egyiket a Nyugat, másikat az Egyetemi Nyomda adta ki. Kettős nagykövet volt: a magyaroké a szlovének között, a szlovéneké itthon. Az első világháborút követő forradalmak után, csaknem kenyerétől fosztották meg. Félig-meddig kitagadott lett, s ekkor kaláccsal kínálták meg, a szlovén fővárosba, Ljubjanába hívták egyetemi tanárnak, de Riedl Frigyes tanítványa és Király György barátja itt maradt. S ha nem marad, ki adott volna otthont a Szombathelyt deákoskodó Weöres Sándornak?

A szombathelyiek hívására megérkeztünk Tamási Áronnal és Magdóval, akit az Énekes madárban örökített meg, és nemsokára feleségül vette. Leszállás közben vettük észre, hogy egy szakasz rendőr vár. „Jól kezdődik — mondotta Áron —, csak arra vagyok kíváncsi: letartóztatnak vagy csupán kizsuppolnak?” Más történt. Felénk indult a rendőrfőkapitány piros szegfűcsokorral kezében, azután tisztelgést vezényelt, mi pedig életünkben először és utoljára vonultunk el tisztelgő rendőrök előtt. Egyetlen ilyen rendőrtiszt akadt Magyarországon, Oroszlán Gábornak hitták, és Tamási Áron földije volt. Bezzeg néhány év múltán Makón katonaság és gépfegyveres osztag vette körül a nagyszállodát, ahol a népiek előadást tartottak. Midőn reám került a sor, aranygalléros rendőrtiszt nyomult be a terembe ugyancsak rendőrszakasz élén, hogy hátha ürügyet talál letartóztatásomra és a termet zsúfolásig megtöltő közönség szétverésére.

De térjünk vissza ama régi Szombathelyhez. Honnét merített az a néhány hősi munkába kezdő ember erőt és bátorságot? A régen elsüllyedt római város üzent fel, hogy legyenek méltók hozzá? A vasi önérzet gyúlt ki, hogy mély s gazdag itten az emberi televény is, csak legyenek gyökerek, melyek a mélyébe tudnak hatolni? Hajdani határőrök üzentek fel a sírokból: „Mi helytállottunk érettetek, de most más a hivatás, tágítsátok a kultúra határait”? Mert Vas megye déli része Őrség, éppen úgy hazát védett, mint a székelyek vagy a felső vidéken a IV. Béla telepítette határsáv. De azt se feledjük, hogy maga a táj egy kicsit már Mediterráneum, errefelé megterem a szelídigesztenye. Határmenti faluban jártam, ahol még sohasem tartottak író-olvasó találkozót. Utána az iskola előtt érdekes, erre a célra készült rostán gesztenyét sütöttek, illata szálldosott, köröttünk a szövetkezeti munkából hazatért emberek préselték a

hajlokban a szőlőt, habzott a must, a pincéből lopóban gyöngyöző óbort hoztak, a kamrákból korai almák és körték illatoztak. Sohase feledem el ezt a latinos mámorral telített estét. Kimentem a présházból, és hallgatóztam, vajon nem zúg a közelben a tenger?

A táj serkentő volt és ihlető, Bárdosi Németh Jánossal pedig az elhivatott ember is megérkezett. Néhány társával megmutatta, hogy mire képes a kevés igaz. 1936-ban indult útjára irodalmi folyóiratuk, az Írott Kő. Céljáról így vall a hajdani szerkesztő: „Provincializmus helyett provinciát tártunk az ország elé: Szombathelyt és a nyugati határvidéket íróival, kultúrájával, népével.” Tegyük hozzá, hogy nem csupán a Faludi Társaság pódiumán, de folyóiratában is a helyi írók mellett mindig ott voltak a fővárosiak legjobbjai, ezért olykor teljesebben tükrözte irodalmunk egészét, mint némelyik gögbe burkolózó pesti szemle. Midőn Szombathely urai elengedték Bárdosi Németh kezét, s lapja megszűnt, Pécsre ment: Várkonyi Nándorral, Csorba Győzővel megalapították a *Sorsunkat*, és néhány szám után ismét az élen jártak. Erről a hagyományról pedig, úgy vélem, sohase szabad megfeledkeznünk.

A régi Szombathely nem is tudta, hogy kit veszített el. A „helyi költőben” országos szív dobogott, s aki megfordult városában, drága terhekkel megrakottan tért vissza. „Nagyon erős emlékek maradtak bennem — írja Móricz Zsigmond. — Ezek a mesebeli bajbíró idők sehol annyira meg nem kaptak, mint éppen a ti városotokban. Sokat tűnődöm a magyar sorson, az emberi sorson azóta.” Jankovich Ferenc néki küldte talán legszebb vallomását: „Mire elértem ezt a magas életkort, szépen megtanultam, két fix pont van, ami háborgásaink közben megnyugtat és végigkísér: a türelmes szeretet és a türelmes szenvedés.” Mennyi írónak adott Bárdosi Németh János erőt és vigaszt, de ő megkapta-é, ami megilleti? Úgy érzem, mindannyian adósai vagyunk.

Arról ugyancsak alig esett szó, hogy mennyire tágas Bárdosi Németh János „provinciája”, és gyalog, kocsin, vasúton minden „szent helyét” fölkereste. Nem csupán művei alapján rajzolta meg az „igazi Berzsenyit”, akiben szilaj, lobogó életvágy égett, telítve volt racionalizmussal, merész filozófiai eszmékkel, esztétikai megérzésekkel, gazdasági reformtervekkel, városi életbe vágyott, de vasmarokkal szorongatta a feudális életforma. Azt tette, amit egyáltalában tehetett, „provinciájába” telepítette az antik világot, és magyar antikot sarjaztatott. Bárdosi Németh János párbeszédet folytatott a „genius locival” is, mindenhová elzarándokolt, ahol Berzsenyi lakott. A szülőház? „Minttha községi ispita vagy tömlöc lenne.” Kemenessömjénben nőtt nagyra a költő, jutalmul házából szénapajta lett a harmincas években. Egyedül Nikla maradt meg, ahol egyre inkább magába roskadt, s korán megérkezett az estéje.

Pável Ágostont a „provincia” még mélyebb rétegei izgatták. Tinódi sírját kereste, és Sár községében a papi sírok között, ahová temették, a sok kegyes emlék mellett talált egy sarkantyút. Valószínűleg Tinódié lehetett, ki is állították. Bárdosi Németh János Tinódi-tanulmányában a sarkantyú mellé külön emlékét tesz, Perneszy György tudósítását a nagy lantos utolsó szavairól: „Haldokolva rám parancsolt, hogy én se maradjak itt soká, hanem gyorsan kövessem őt, hogy én is megtanulhassam az égi muzsikát.” Milyen szépen halnak meg a magyar költők: Tinódi hívón, Balassi hitvallón, Csokonai finom humorral, Ady csak legyintett, mert már régen tengerre bocsátotta „az utolsó hajókat”.

Ezek a vasiak pedig keresték a nyomukat. Bárdosi Németh János így jutott Kajdra, ahol még megtalálta Gárdonyi hajdani sorstársát, Borossay Bélát. Devecseren együtt ették a segédtanító vékonyra szelt kenyereit. Tőle tudta meg, hogy Gárdonyi „virágregékkel” kezdte, míg a jó idő tartott, a hártárt járta, virágnyalókkal tért haza, s ezekről a mezei virágokról szőtt meséket, becézte, szerette, gyakran cserépbe ültette őket. Milyen átható fényt vet ez az emlék Gárdonyi érzelmi kultúrájára, gyengédségére, s csodáljuk-é, ha

éppen ez kapott utóbb gyógyíthatatlan sebet? Devecseren élte át talán élete egyetlen nagy szerelmét — Gergelyi Katica volt a leány neve. És hallgassuk csak meg Gárdonyi vallomását: „Holtig gondolok magára... Maga lesz mindig az én legbúsabb gondolatom. Én legszebb virágom! Én legszebb álmom! Isten veled.” Verseket írt hozzá, legkedvesebb nőalakjait róla mintázta anélkül, hogy igazán közel kerültek volna egymáshoz. Íme, Bárdosi Németh János Gárdonyinak egy másik alapvető vonását is felfedezte: a sóvárgásban rejlő teremtmőerőt. Ez a sóvárgás végigvonul egész életművén.

A „vasi költő” az írói arcképnek is mestere. A legnehezebbet teljesíti: kevés szóval lényegeset mond. Néhány fontos adat, jellegzetes vonás, egy pillantás a mélybe, és előttünk az író. Máskor ugyanilyen puritán eszközökkel a szokványosan ismert arc mögött fölfedezi az ismeretlent: így leplezi le a ridegnek vélt Szabó Lőrinc rejtelmes emberi melegségét. Egy irodalmi este leírását önkéntelenül Kosztolányi Dezső arcképévé varázsolja. Tökéletes pillanatsfelvételeket tud készíteni, villan a fény, csattan a gép, és előttünk nem csupán az író képe, de jelleme is. A méltatlanul lenézett anekdotának ismét irodalmi rangot ad. Meghívták Szabó Dezsőt, ezer pengő honoráriumot kért — a felét előre fizetve; a levélbélyeg helyére pedig ezt írta: „Portó ott fizetve.” Apró eset? Úgy lehet, de maradéktalanul megmutatja Szabó Dezsőt.

Weöres Sándorról írt emlékei különösen izgalmasak. Már a tizenöt éves szombathelyi diákot barátságába fogadta, és kapcsolatuk egyre mélyült. Ismeretlen verseit őrizi. Költői „episztoláját” közli, ebben Weöres mintha rejtett titokról gyónna: nosztalgijáról a valóság szerénynek tetsző, de a pillanatnyi lobogásokat túlélő örömei után. Ez a nosztalgia is jellemzi Weörest, és néha csodálatos virágzásba tör. Weöres tudott naturalista életképet is festeni, sőt akár naturalista túlzást, mert a régi pufók arcú gyerek és a mámoros kamasz sem halt meg benne. Bárdosi Németh János közvetlen közelből látta, hogy miként lép az örök időbe. Mindent magával visz, minden terhünket hordozza, minden kínunkat eljajgatja, örömeinket pedig szétmosolyogja a világnak. Mindent az égbe dob, és lehoz a földre. S milyen feledhetetlenül sommázza életútját Bárdosi Németh János, midőn azt írja, hogy sorsa eldőlt már a mágikus csillagjelben, a csöngei éjben.

Nem feledkezik meg sorstársairól sem. Igazságot szolgáltat Ósz Ivánnak, aki nem volt Juhász Gyula epigonja. Juhász Gyula lírája mélyén — maga vallja — mindig ott izzott a forradalom. Mindig lázadt: föllángoló szóval, fojtott szenvedéssel, hamu alatt őrzött parázssal. Mindig egy igazabb világ ígét hirdette korának embertelenségével szemben. Ósz Iván azonban a régi vidéki város hűséges fia, s éppen ennek a városnak szomorúságában, csöndjében, bensőséges banalitásaiban találta meg a maga világát. Emléket emel Pável Ágostonnak, a régi Szombathely krónikáját író Hegedűs Ferencnek. Egyik legszebb írói arcképét Csorba Győzőről rajzolja, akinek ugyancsak adósa vagyunk. Kosztolányi mellett senki sem írta meg oly tökéletesen a gyermekkor görccseit, mint Csorba Győző. De Kosztolányi a polgári otthonok drámáit örökítette meg, Csorba Győző a mélybe vetettekét. Feloldódásai ugyancsak a mélyek mélyéből érkeztek emberé. Lám, mennyi feladatra, mennyi kötelesség elmulasztására figyelmeztet Bárdosi Németh. Szüntelen lelkiösmeretünkön kopogtat, mert ritka kincse: tiszta éthosza van.

Föltámadás megy végbe bennem, meséjét mondja és muzsikál a múlt. Képek, arcok suhannak, feltűnik Bakó József, aki ugyancsak innét indult, finom kópés mosolyával, elkomolyodásával, mintha hirtelen felhők vonulnának át benne. Némelyik versét Szabó Lőrinc felolvasta az Est-lapok szerkesztőségében mint remeket. Novellát hozott nékem, *Ki a bűnös?* volt a címe, azonnal olvasni kezdtem, ő pedig feszesen ült, aggodalommal szememben. Fölemeltem a fejem: „Legjobb írásod — mondtam —, de nem csupán az, legkülönb novellánk közé való.” Ő pedig csak csodálkozott, nem tudta, milyen kincseket hor-

doz, az utókor pedig mily hamar elfeledte. Gyerekkori baleset következtében lába megsérült, de azért gyalog bicegte végig Európát. Eppen Konstantinápolyból tért haza, faggatni kezdtem, vajon miért gyalogolt oda? Csak nézett, hogy milyen értetlen ember vagyok: „Jól kiáztattam lábam a Márvány-tengerben.” Kevés ilyen igaz embert és gyermekien ártatlan szívet ismertem.

Szombathelyen, lelket ölő hivatalban gyötrődve, az egész ország irodalmát figyelemmel kísérte Bárdosi Németh János. Bardócz Árpád nem volt jelentős költő, csupán néhány remek verset hagyott, diákkoromban olvastam, de most is könyv nélkül tudom őket, ám ugyanígy tud róluk a „vasi költő” is. És valljuk meg, hogy ez az igazi irodalom: az író minden szellemi érték gazdája.

Magyar városok! Budapest mellett Esztergomot és Szegedet szeretem legjobban. Esztergom az ifjúságom kevés örömmel, sok szenvedéssel. De bizonygassam, hogy a szenvedés mekkora kötőerő? Szeged pedig nékem Kálmány Lajos, Tömörkény István, Juhász Gyula, a Szegedi Fiatalok és a *Tisza-táj* városát jelenti. Nem csak Horthy indult el onnét, hogy hazáját új tragédia felé „irányítsa”. Friss és éltető szél is fújt Szeged felől mindig. De ifjúságom hajnalcsillaga mégis Bárdosi Németh János Szombathelye. Az a régi melegség most is hevít és éltet, mert találkozó ez a könyv. Élők és bennünk tovább élő holtak találkozója. Hajdani küzdelmek emléke, új feladatok vállalása, régi bajtársak kézfogása. „Végtelen menet?” Valóban, mert egyre több arc tűnik fel.

A régi Szombathely eltékozolta Bárdosi Németh Jánost. Az új most elégtételt ad, mert az *Utak és útitársak* a városi tanács kiadásában jelent meg Martyn Ferenc remek címlapjával. Nemes gesztus ez és követendő példa.

